

Türkçe ve Türk dünyası

HASAN BÜLENT
KAHRAMAN

İstanbul Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı'nın, Varlık dergisinin katkılarıyla

düzenlediği '1. Türk Dünyası Çağdaş Edebiyat Günleri' geçen hafta sonu, bu dil coğrafyasında yer alan ulusların edebiyatçılarını bir araya getirdi. Yazarlar, şairler ve eleştirmenler farklı Türkçelerde üretilen edebiyatın özelliklerini tartıştılar. Benim katıldığım cumartesi günkü oturumlarda çağdaş roman ve şiir konuşuldu. Bununla birlikte burada, 'Türk dünyası kültürü' kavramı üstünde bir iki şey söylemek istiyorum.

Bu olguyla, çok büyük ölçüde ilk kez 1991-95 yılları arasında Kültür Bakanlığı'na danışmanlık yaptığım sırada karşılaştım. Edebiyatla uğraşan birisi olarak elbette daha önceden de işin farkındaydım. 1970'li yıllarda Türk edebiyatçıları arasında etkileşimler başlamış, onların yapıtları Türkçeye çevrilir olmuştu. Bunlar daha çok Aytmatov'un romanlarıydı.

1989'da önce Berlin Duvarı yıkılıp, ardından Sovyetler Birliği'ndeki rejim çöküp uluslar ve ülkeler özerk cumhuriyetlere dönüşünce bir anda karşımızda bizimle ilişki kurmak isteyen birçok Türkik devlet bulmuştuk. Bunlarla yakın temasta bulunmak, kültür etkileşimine girmek aynı zamanda bir devlet politikası olmuştu. 'Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar Türkçe' sloganı çerçevesinde bu adımlar atıldı.

İlk etkileşim bize bu Türkçelerin tanıdık olduğu kadar da uzak olduğu izlenimini verdi. Kuşkusuz bunlar Türkçeydi, fakat belki Türkçenin kendisini de aşan 'lehçe' özelliklerine sahipti; tercüman olmadan anlamak olanaksızdı. Bu sınırlamayı sadece Azeri Türkçesi aşıyordu. Orta Asya'nın engin boşluğunda tanıdık sözcükler duymak, birtakım nesnelere ve kavramları bizim kullanmadığımız, fakat bazen çok daha iyi karşılayan ve anladığımız sözcüklerle tanımlanıyor bulmak müthiş zevkliydi. Ama, bu kadarı yeterli değildi. Çünkü, o dilleri 'bir' Türkçe saymak olanaksızdı. Onlar Türkçeden köklenen fakat farklı dillerdi. Eğer o diller 'Türkçe' idiyse Latinceyle Fransızca da aynı dillerdi.

İlk, kalıcı ve çarpıcı gerçek buydu. Dolayısıyla, devletin yapması gereken bu olguyu kabullenmek ve ilişkileri bu bağlamda kurmaktı. Öncelikle yoğun bir çeviri etkinliğine girmek gerekirdi, fakat çeviri sadece birtakım 'yeni' kitapların çevrilmesi diye anlaşılmamalıydı. Ortak bir bilinçaltından, ortak bir metafizikten, ortak bir kozmolojiden söz edebilmek için bu bağlamı ortaya çıkaracak, birbirini karşılıklı olarak anlamaya dayalı bir 'kültür çevirisi'ne başlamalıydı. Antropolojik, sosyolojik, tarihsel araştırmalara, bunları yapacak kurumlara ihtiyaç vardı. Bu olmadı; çünkü, soruna bütünüyle ideolojik bir açıdan yaklaşıldı ve mesele bir 'Türkçülük / milliyetçilik', hatta 'pantürkçülük' olarak görüldü, hâlâ da oradan gidiyor ama bu ihtiyaç da olduğu yerde duruyor.

Bunun mutlaka aşılması gerekir. Hele petrol, gaz gibi sorunların ortaya çıkardığı ayrılık ve kırgınlıklardan sonra bu 'ince ayar'a ve nesnelere daha çok ihtiyacımız var. Yoksa başlangıçta olduğu gibi bir 'ağabeylik' anlayışının daha fazla sürdürülmesi hem olanaksız hem de gereksiz. Bu ulusların 'farklı eşitler' olarak görülmesi zorunlu. Eğer bu yapılmazsa ve 'laik ve sivil' bir kültür hattı oluşturulmazsa, o çizgi geliştirilmezse Gülen cemaati gibi farklı yaklaşımlar devreye girecek ve iş bambaşka bir yere kayacaktır.

Türkçenin ve Orta Asya'nın enginliğiyle ilişki kurmanın ve orada kaybolmamanın tek yolu 'milliyetçilik' değildir. Tam tersine o çıkmaz sokaktır. Söyleyeceklerim bitmedi.